

lidových tradic, jejichž původ často sahá až do předkřesťanského období.

Kniha je rozdělena do sedmi dále členěných kapitol, které pokrývají základní okruhy moderního historického bádání k tématu. V první kapitole *Katecheze obyvatelstva* se autor zaměřuje především na běžnou komunikaci mezi církví, zastoupenou zejména farářem a jeho zástupci, a prostým obyvatelstvem. Snaží se rekonstruovat frekvenci této komunikace a její vliv na utváření duchovního života i náboženské praxe, zejména na příkladu formování farní sítě a počátků farních škol. Jeho závěry se kryjí se staršími výsledky studií F. Šmahela a Z. Hledíkové o náboženské gramotnosti středověkých vesničanů a měšťanů. Následující kapitola *Postoje k posvátnému* přibližuje vnitřní život křesťanů a prožitek víry. Popisuje vývoj textů modliteb, úpěnlivých proseb ke světcům, všímá si ale také fyzických projevů (gest) při modlitbách a dalších projevů víry. Součástí kapitoly je i pohled na odvrácenou stranu náboženské praxe, kdy se křesťanství transformuje do modloslužebnictví a pověrečných praktik. Třetí kapitola *Směry a struktury zbožnosti* se zabývá základními proudy zbožnosti a kultury (Ježíše Krista, Panny Marie a světců) a jejich reflexí ve středoevropském prostoru. Zároveň obrací pozornost i ke hnutí *devotio moderna* a k důrazu na eucharistický kult, který do Polska přicházel přes Prahu. Bylina však pravděpodobně význam obrodných procesů v Praze a v Čechách poněkud nadhodnocuje, jak vyplývá i z novějších českých výzkumů.

Následující dvě kapitoly jsou spolu těsně svázány, jak napovídají už názvy *Lidová kultura pod vlivem křesťanství* a *Křesťanství pod vlivem lidové kultury*. Pronikání církevního roku, svátků a náboženské praxe do lidových zvyklostí, stejně tak jako přizpůsobení určitých částí katecheze lidové kultuře je dokumentováno na dobových svědeckých. Vedle toho autor osvětluje proces vnikání předmětů pohanských kultů do kontextu křesťanských tradic (sem patří např. úcta k přírodním objektům) a jejich následného přijetí či odmítnutí církví. Závěrečné dvě kapitoly knihy *Živí a mrtví* a *Vyobrazení onoho světa* jsou věnovány posledním věcem lidského života a vnímání světa mrtvých v kontextu symbiózy lidových tradic s křesťanskými ideály. Na jedné straně jsou zde modlitby živých za spásu duší zemřelých předků a lidová interpretace učení o očištění, vedle toho pak pověrečné praktiky,

jimž se lidé snažili ochránit před mrtvými – škůdci (upíry a zlými duchy).

Kniha je napsána čtivým stylem, připomínajícím historickou esej, jakési zamyšlení zkušeného historika nad polskými a českými vrcholně a pozdně středověkými církevními dějinami, dějinami lidové kultury a dějinami formování společnosti v jejich vzájemné provázanosti. V tomto duchu je publikace vybavena také jen redukovaným poznámkovým aparátem a odkazy na prameny, i přesto však směřuje *Zbožnost pozdního středověku* především k odbornému publiku, které jistě inspiruje k dalším studiím.

EVA DOLEŽALOVÁ

Inkwizycja papieska w Europie Środkowo-Wschodniej, ed. Paweł KRAS, Dominikański Instytut Historyczny w Krakowie, Krakow 2010

385 s., ISBN 978-83-61989-33-2

Před několika lety si mladá americká medievistka Christine Caldwell Ames na stránkách *The American Historical Review* položila otázku, zda inkvizice náleží do velkého celku dějin náboženství a zbožnosti. Na zdánlivě jednoduchou otázku moderní historiografie pouze ztěžka hledá odpověď, přičemž se musí postupně vyoprádat s jednotlivými vrstvami interpretací a historiografických stereotypů, které byly se středověkou inkvizicí od 16. století spojovány. Současné bádání opustilo cestu vytváření negativního obrazu inkvizice jako hrůzného nástroje v rukou katolické církve a klade si otázky po struktuře, fungování, nástrojích inkvizitorského úřadu a po míře a podobě jeho začlenění do působnosti a kompetencí stávajících institucí v daném konkrétním regionu. Nosným tématem zůstává hledání hranic mezi legendou a historií v obraze, který se o středověké inkvizici po staletí vytvářel.

Soubor studií *Inkwizycja papieska w Europie Środkowo-Wschodniej*, jenž vznikl jako výsledek konference konané v listopadu 2008 na půdě Katolické univerzity Jana Pavla II. v Lublinu, si klade za cíl zmapovat vývoj a působení papežské inkvizice a její specifika v prostoru střední Evropy. Autoři jednotlivých studií rovněž poukazují na nové prameny a jejich interpretační možnosti a s nimi související koncepty hereze,

vznikající ve sledovaných regionech. Jak bylo řečeno, teritoriálně jsou příspěvky ukotveny v prostoru široce vymezené střední Evropy, tedy Čech, Polska a Uher. Výjimkou je studie Cesarioho Taracha, který se zaměřil na problematiku právních základů, na nichž byla vystavěna inkvizice ve Španělsku. Jedním z hlavních, ač otevřeně nepojmenovaných tematických svorníků, dodávajících celému svazku vnitřní koherenci, je při daném územním vymezení otázka úspěšnosti a efektivity přenosu západoevropského modelu fungování papežské inkvizice do periferních oblastí, kde se tato instituce prosazovala v rámci stávajícího diecézního uspořádání.

Ve svazku je uveřejněno patnáct studií, kterým předchází obsáhlý a mimořádně užitečný teoretický přehled dosavadního bádání a přístupů k problematice z pera Pawła Krase. Do úvodní části sborníku se editor rozhodl zařadit polskou verzi třech studií, které nezazněly na lublinském setkání, jež ale zaujímají v bádání o středověké inkvizici stěžejní místo. Jedná se o článek amerického medievisty Richarda Kieckhefera z roku 1995 k otázce fungování, struktury a organizace středověké inkvizice, již nechápe jako plně centralizovanou instituci, nýbrž přihlíží k specifickým v jednotlivých oblastech. Velkým přínosem Kieckheferovy studie je také analýza jazyka pramenů a rekonstrukce základní terminologie a definic, platných v diskurzu inkvizičních dokumentů. Druhou studií, přeloženou pro uvedené účely do polštiny, je text Grada Giovannio Merla z univerzity v Turíně, který se dotýká závažného tématu vztahu dominikánského řádu a institutu papežské inkvizice. Poslední z trojlístku překladů je studie Christine Caldwell Ames, v níž se autorka snaží v základním rámci, daném připodobněním inkvizitora k „lékaři duší“, definovat specifika inkvizitorské činnosti, jejich nástrojů a praktik.

Po těchto třech v bádání již zakotvených studiích následují příspěvky, jež vzešly z uvedeného konferenčního jednání. Autoři přistoupili k problematice z různých metodologických hledisek. Paweł Kras a Pavel Soukup pojali materii synteticky a prezentují zde podrobné přehledové studie podchycující vznik a fungování papežské inkvizice v Polsku a v Čechách. Pavel Soukup, který v mnohém navázal na základní výzkum Alexandra Patschovského, dohledal v pramenech podrobnosti o jednotlivých aktérech inkvizičního dění v Čechách, jejich kariérách a interakcích s českým reformním hnutím. Paweł Kras

text obohatil o komparativní analýzu vývoje a organizace v Polsku, Čechách a v Uhrách, která je pro daný kontext velmi cenná a ilustrativní. Pramenně shrnující text, vystavěný na maďarském materiálu, přináší Ireneusz Wysokiński OP, čistě prosopografickou a propracovanou pramennou analýzou přispěl Maciej Zdanek, jenž podrobil detailnímu zkoumání krakovskou diecézi. Tomasz Gałuszka OP prezentuje výsledky svého výzkumu, jež jsou zajímavé pro bádání o fungování inkvizice, ale také o herezi samotné, respektive o možných strategiích vytváření konstruktu heretika. Svým příspěvkem obohacuje výčet dostupných relevantních pramenů o edici textu *Glossa Ordinaria super Osee contra haereticos*, který poodhaluje mnohé z inkvizitorského školení a následné praxe. Bezprostředně s pramenným materiálem pracuje také Wiktor Szymborski, který ve své studii vyhodnocuje přímý vztah mezi činností papežské inkvizice v Polsku (v komparaci s Uhrami) a papežskou odpustkovou politikou, jež měla mít mimo jiné za cíl zabránit šíření hereze v ohrožených oblastech. Tématu s mimořádným potenciálem, totiž pojetí židovství jako christologické hereze, se dotkla Anna Zajchowska. Krzysztof Bracha přináší takřka brilantní pramennou analýzu případu obvinění Wenera z Friedbergu, poukazuje při tom jak na okolnosti celé události, tak na teologickou a argumentační podstatu sporu. Martin Nodl nasměroval pozornost částečně jiným směrem, když na příkladu Prahy a Heidelbergu oživil velmi nosnou myšlenku, kterou koncem osmdesátých let tematizoval William J. Courtenay, totiž vztahu náboženské ortodoxie a akademické svobody.

Kolektivní díla k určitému tématu mnohdy trpí vnitřní nesourodostí a pouhou nahodilostí v hledání styčných bodů. To naštěstí není případ anotovaného sborníku, který naopak vykazuje tematickou vyváženost a soudržnost. Má tak šanci se stát nejen důstojným příspěvkem k bádání o středověké inkvizici, který standardně zaznamenává a v určitém stadiu posuzuje a pro další generace „konzervuje“ současný stav poznání, ale také staví inspirativní základy a prostor pro další práci na zde rozpracovaných tématech. A to bylo jistě nejen proklamovaným, ale i skutečným cílem zúčastněných autorů.

PAVLÍNA CERMANOVÁ